

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР
ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА,
ХӨГЖЛИЙН ХҮРЭЭЛЭН

**ИРГЭНИЙ ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ
БАЙДЛЫН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ, ҮР ДАГАВРЫН ҮНЭЛГЭЭ
/ҮНДЭСЛЭЛГҮЙГЭЭР ХӨРӨНГӨЖИХ, ГЭМ ХОР
УЧРУУЛСНААС ҮҮСЭХ ҮҮРЭГ/**

Судалгааны төрөл:
Судалгааны код:

**Хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварын үнэлгээ
БГСТ-25/031**

ЗАХИАЛАГЧ:

Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэн

ГҮЙЦЭТГЭГЧ:

Н.Норовсамбуу

Улаанбаатар хот
2025 он

**ҮНДЭСЛЭЛГҮЙГЭЭР ХӨРӨНГӨЖИХ, ГЭМ ХОР УЧРУУЛСНААС ҮҮСЭХ ҮҮРЭГ
(ИРГЭНИЙ ХУУЛИЙН IV ХЭСЭГ, III ДЭД БҮЛЭГ, II ДЭД ХЭСЭГ)-Н ХЭРЭГЖИЛТИЙН
ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ, ҮР ДАГАВРЫН ҮНЭЛГЭЭ” ХИЙХ
ЗӨВЛӨХ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ БАГ**

Гүйцэтгэсэн:

П.Золзаяа

Улсын Дээд Шүүхийн Иргэний хэргийн танхимын
шүүгч

М.Хатанзориг

Шихихутуг Их Сургуулийн багш

Н.Норовсамбуу

Монгол Улсын Их Сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн
Хувийн эрх зүйн тэнхимийн багш

ГЭМ ХОР УЧРУУЛСНААС ҮҮСЭХ ҮҮРЭГ

Иргэний хуулийн 52-р бүлэг “Гэм хор учруулснаас үүсэх үүрэг”-ийн хэсэгт хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх ажлыг гүйцэтгэв. Арга зүй: онол, шүүхийн практик, харьцуулсан эрх зүйн хүрээнд судалсан.

“Гэм хорын эрх зүй” нь Иргэний эрх зүйн үндсэн институтын нэг бөгөөд түгээмэл байдаг зохицуулалт болно.

Иргэний хуулийн гэм хорын эрх зүйн зохицуулалт нь энэ хуулийн бусад хэсэгтэй харьцуулахад 2022 оны 12 дугаар сарын 23-ны өдөр оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг эс тооцвол өөр нэмэлт, өөрчлөлт ороогүй өдийг хүрсэн нь энэ төрлийн зохицуулалтын тогтвортой үйлчилж байгаа шинжийг харуулна.

Гэм хорын эрх зүйн зохицуулалт тухайн харилцаагаа ерөнхийдөө зохицуулж чадаж байгаа боловч эргэлзээтэй, зөрчилтэй заалт, хэсгийг сонгож, дүгнэлт гаргаж байгаагаас гадна хуулиар зохицуулах шаардлагатай хэм хэмжээг санал болгож байгаа.

1. ИРГЭНИЙ ХУУЛИЙН 497-Р ЗҮЙЛ

1.1. Онолын хувьд гэм хор гэрээний болон гэм хорын харилцаанаас үүсдэг.

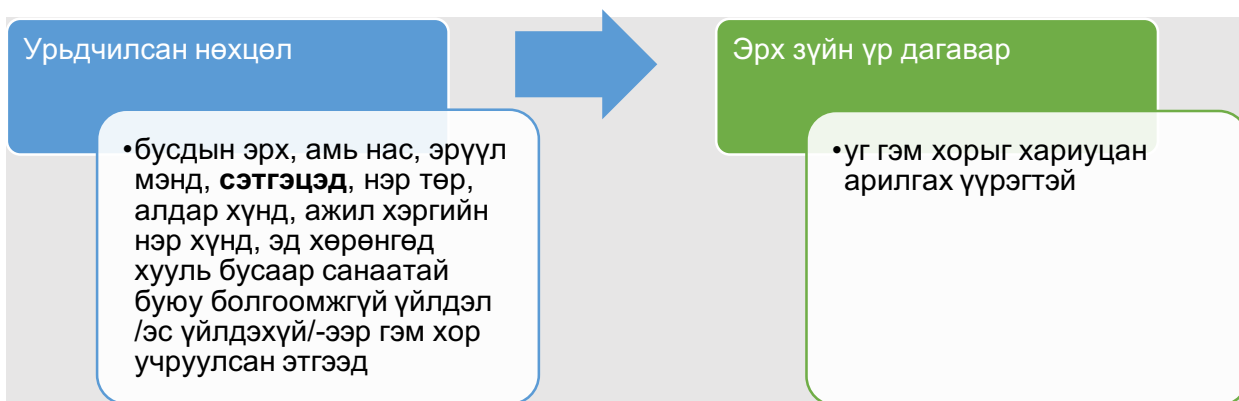
Аристотелийн комутатив зүй ёсны зарчмын дагуу иргэд хоорондоо аливаа баялгийг сайн дураар солилцож байгаа бол шударга үнээр солилцох үүрэгтэй бөгөөд энэ нь гэрээнээс үүсэх үүргийг тодорхойлсон юм. Харин хэн нэгэн иргэний баялгийг сайн дурын бус үндсэн дээр өөр этгээд авсан бол уг баялгийг буцаан сэргээж өгөх үүрэг үүсэж байгаа нь гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн үндэс гэж ялгасан байдаг.

Гэрээний үүргийн хувьд талуудын хооронд хийгдсэн тодорхой тохиролцооны улмаас үүрэг үүсдэгээрээ харьцангуй хязгаарлагдмал хүрээний харилцааг хамардаг байхад гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн хувьд хүмүүсийн эрүүл мэнд, нэр төр, газар, эд хөрөнгө, бизнесийн ашиг орлого зэрэг олон ашиг сонирхолд хохирол учруулдаг байна.

Иргэнлэг эрх зүйн системд XVI- XVII зууны үеэс гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн хувьд "гэм хор учруулсан этгээд нь нэхэмжлэгчийн эрхийг буруутайгаар зөрчсөн бол хариуцлага хүлээнэ" гэсэн нэгдсэн үзэл баримтлал тогтжээ. Энэхүү зарчим нь иргэнлэг эрх зүйн тогтолцооны улс орнуудын Иргэний хуулийн гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн зохицуулалтад тусгалаа олсон байдаг.

Аливаа этгээд бусдад хохирол учруулсан тохиолдолд тодорхой урьдчилсан нөхцөл хангагдвал хохирол учруулсан этгээдэд хохирол нөхөн төлөх үүрэг хүлээлэгдэг тогтолцоог гэм хорын эрх зүй гэнэ. Иргэний хуулийн 497-р зүйлийн 497.1 дэх хэсэг нь гэм хорын эрх зүйн ерөнхий зохицуулалт болно.

Иргэний эрх зүйн хэм хэмжээний бүтэцийг урьдчилсан нөхцөл ба эрх зүйн үр дагавар гэж заагладаг. Иргэний хуулийн 497-р зүйлийн 497.1 дэх хэсэг дараах байдлаар хоёр хэсэгт хуваагдана.

Энэхүү зохицуулалт нь агуулгын хувьд гэм хорын эрх зүйн ерөнхий зохицуулалт болохын хувьд зорилгоо хангаж байгаа болно.

Харин гэм хорын эрх зүйгээр хамгаалагдах эрхийн хүрээ явцуу байгаа шалгаанаас үүдэн шүүх “хуулиар зохицуулагдаагүй” гэсэн үндэслэлээр зарим төрлийн нэхэмжлэлийг хэрэгсэхгүй болгосон явдал практикт гарсан.

Иргэний хуулийн 497-р зүйлийн 497.1 дэх хэсэгт “Бусдын эрх, амь нас, эрүүл мэнд, сэтгэцэд, нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүнд, эд хөрөнгө...” гэж гэм хорын эрх зүйгээр хамгаалагдах эрхийн хүрээг тоочих буюу жагсаалт байдлаар тодорхойлсон.

Хуулийн энэ заалт нь шүүхийн практикт, хэрэглээний явцад зорилгоо хангаж байгаа, хэм хэмжээний тодорхой, ойлгомжтой байх шаардлагыг хангасан, хэрэглэхэд хялбар, нэгдмэл ойлголт бий болгосон боловч боловсронгуй болгож дараах байдлаар томъёолох нь илүү оновчтой гэж үзэж байгаа.

§497.1.Бусдын амь нас, бие махбодь, эрүүл мэнд, эрх чөлөө, өмч, хуулиар хамгаалагдсан бусад эрхэд хууль бусаар санаатай, эсхүл болгоомжгүй үйлдэл, эс үйлдэхүйгээр гэм хор учруулсан этгээд уг гэм хорыг хариуцан арилгах үүрэгтэй.

Ийнхүү томъёолсноор “сэтгэц”-ийг орхиогүй бөгөөд энэ нь “эрүүл мэнд” гэсэн ойлголтод багтдаг болно. Хамгаалагдах эрхэд “хуулиар хамгаалагдсан бусад эрх” гэж зааж байгаа нь өргөн агуулгатай бөгөөд урт удаан хугацаанд өөрчлөгдөхгүйгээр тогтвортой хуулийн хэрэглээг хангах давуу талтай. Ж: нэр төр гэх ойлголтыг одоо өөрөөр буюу хүний эрхэмсэг оршихуй, халдашгүй байдал, эрүүдэн шүүхээс хамгаалуулах...гэж өргөн хүрээтэйгээр тодорхойлох болсон бөгөөд “хуулиар хамгаалагдсан бусад эрх” гэж томъёолсон учир хуульд өөрчлөлт оруулах шаардлагагүй байна. Үүний нэгэн адил амьдралд олон тохиолдол, нөхцөл байдал үүсэхийг үгүйсгэхгүй.

1.2. Үүрэг гүйцэтгэгч нь хэд хэдэн этгээд байх тохиолдолд үүрэг гүйцэтгэх хэлбэр нь “хамтран үүрэг гүйцэтгэх”, эсхүл “хэсгээр үүрэг гүйцэтгэх” гэх хоёр төрөлд хуваагддаг.

Иргэний хуулийн 497-р зүйлийн 497.3 дахь хэсэгт “Гэм хор учруулахад хэд хэдэн этгээд оролцсон бол тэдгээр нь уг гэм хорыг хамтран хариуцах бөгөөд энэ тохиолдолд шууд гэм хор учруулсан этгээд төдийгүй, түүнийг уруу татсан, дэмжин тусалсан, түүнчлэн гэм хор учруулсны үр дүнг санаатай ашигласан этгээд нэгэн адил хариуцлага хүлээнэ” гэж заажээ.

Тухайн хэсэг дэх “хамтран хариуцах” гэх ойлголт нь “хамтран үүрэг гүйцэтгэх”, эсхүл “хэсгээр үүрэг гүйцэтгэх” аль хэлбэрт нь хамаарах, эсвэл аль аль нь байж болох эсэх нь тодорхойгүй байна. Үүргийн шинж чанараас үзвэл эдгээр этгээдүүд ашиг сонирхол нэг эсхүл эсрэг ашиг сонирхолтой байж болно. Үүнээс хамаараад үүргийг хамтран эсвэл хэсгээр хариуцах эсэхийг шүүх шийдвэрлэх боломжтой.

Шүүхийн практикт гэм хорыг адил тэнцүү эсхүл өөр өөрөөр хариуцуулсан шийдвэр гаргаснаас үзэхэд шүүх хариуцлагын хэлбэрийг анхаарсан байгаа боловч тодорхой хуульчлах нь хуулийг нэг мөр хэрэглэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Иймээс үүрэг гүйцэтгэгч нь хэд хэдэн этгээд байх тохиолдолд үүрэг гүйцэтгэх хэлбэрийг тодорхой болгох үүднээс Иргэний хуулийн 497-р зүйлийн 497.3 дахь хэсгийг дараах байдлаар өөрчлөн найруулах боломжтой.

§497.3. Гэм хор учруулахад хэд хэдэн этгээд оролцсон бол тэдгээр нь үүргийг хамтран эсвэл хэсгээр хариуцах бөгөөд энэ тохиолдолд шууд гэм хор учруулсан этгээд төдийгүй, түүнийг уруу татсан, дэмжин тусалсан, түүнчлэн гэм хор учруулсны үр дүнг санаатай ашигласан этгээд нэгэн адил хариуцлага хүлээнэ.

2. ИРГЭНИЙ ХУУЛИЙН 498-Р ЗҮЙЛ

2.1. Иргэний хуулийн 498.2 -т төрийн албан хаагчийн гэм буруутай үйлдэл гэж заасныг төрийн үйл ажиллагаа гэж үзэхдээ Засгийн газрын чиг үүргийн хүрээний буюу захиргааны албан тушаалтнуудын үйл ажиллагаа гэж үзсэн шүүхийн тайлбар практикт хэвшин тогтжээ.

Өөрөөр хэлбэл, хууль тогтоох болон шүүх эрх мэдлийн хүрээний асуудлыг хамааруулаагүй байна. Захиргааны ерөнхий хуультай холбож үзвэл бүх төрийн албан хаагч бус захиргааны байгууллагын нийтийн эрх зүйн харилцаанаас үүссэн хохирлыг төрийн байгууллага, албан тушаалтны учруулсан хохирол гэж үзсэн. Гэхдээ аль аль тохиолдолд Иргэний хуулийн 498 дугаар зүйлийг хэрэглэнэ.

XIX зуунд үйлдвэржсэн улс орнуудад маш олон хүчин зүйлийн нөлөөн дор гэм буруугүйгээр хариуцлага хүлээх тухай хууль тогтоомж, эрх зүйн үзэл баримтлал хөгжиж эхэлсэн.

Германы эрх зүйн тогтолцоонд ажилтны гэм хор учруулсан үйлдэлд удирдлагын гэм буруу нөлөөлсөн эсэхээс шалтгаалан нөхөн төлүүлэх гэсэн уламжлалт хандлага байсан бөгөөд зөвхөн тусгайлсан хууль тогтоомжийн хүрээнд хэрэгжүүлнэ гэж үзсэн. Германы Иргэний хуулийн 831 дүгээр зүйлд өөрийн томилсон ажилтны учруулсан хохирлыг ажил олгогч хариуцан арилгах тухай заасан. Энэ хүрээнд гэм хор учруулсан этгээд нь ажил олгогчийн зааварчилгаа, түүний томилсноор үйл ажиллагаа явуулж байхдаа бусдад хохирол учруулсныг хамруулах ба харин гэрээний дагуу үйл ажиллагаа явуулсан бол үл хамаарна. Францын Иргэний хуулийн 1384.1-д зааснаар өөрийн хариуцан ажиллуулж буй этгээдийн үйлдлээс учирсан хохирлыг арилгах үүрэгтэй гэж заагаад энэ нь ажил олгогч эсхүл хяналт тавих эрх бүхий этгээд байна гэж тодруулсан. Ийнхүү гэм хорыг хариуцах гол үндэслэл нь уг ажилтны үйл ажиллагааг хянах боломжтой байсан эсхүл түүнийг хөлсөлж, сонгон ажиллуулсан, үүнээс гадна ажилтны үйл ажиллагаанаас бий болох үр шимийг хүртдэг шинж нь гол шалгуур болсон байна.

Манай улсын Иргэний хуулийн 498-р зүйл нь гэм хорын эрх зүйн ерөнхий зохицуулалт болох 497-р зүйлээс ялгаатай нь бусдыг ажиллуулж байгаа этгээд гэм хорыг хариуцах тохиолдолд гэм буруугүйгээр хариуцлага хүлээлгэх зарчмыг хэрэглэсэнд байдаг.

Ажиллагсад хүлээсэн үүргээ гүйцэтгэх явцад бусдад учруулсан гэм хорын хариуцлагыг түүнийг ажиллуулж байгаа этгээд хүлээх нь түгээмэл зохицуулалт юм. Учир нь тодорхой үйл ажиллагаа явуулж ашиг олж буй этгээд нь тухайн үйл ажиллагаанаасаа учрах эрсдлийг өөрийн гэм буруутай эсэхээс үл хамааран хариуцах нь шударга ёсны зарчимд нийцдэг.

Харин Иргэний хуулийн 498-р зүйлийн 498.1 дэх хэсэгт “хөдөлмөрийн гэрээ”, “ажил олгогч” гэх нэр томъёог ашигласан нь уг зохицуулалтын хэрэглэгдэх хүрээг зөвхөн хөдөлмөрийн гэрээний харилцаагаар хязгаарлах эрсдлийг бий болгож байна.

Иргэний хуулийн 498-р зүйлийн 498.1 дэх хэсэгт “Ажиллагсад хөдөлмөрийн гэрээ буюу албан тушаалын дагуу хүлээсэн үүргээ гүйцэтгэх явцад гэм буруутай үйлдэл /эс үйлдэхүй/-ээрээ бусдад учруулсан гэм хорын хариуцлагыг түүнийг ажиллуулж байгаа ажил олгогч хүлээнэ” гэж заасан ба “хөдөлмөрийн гэрээ буюу албан тушаалын дагуу хүлээсэн үүрэг”-ээ гүйцэтгэх явцад гэж хязгаарласан нь уг зохицуулалтын хэрэглэгдэх хүрээг явцууруулж байна. Үүнээс хамаарч шүүхийн шийдвэр бодит амьдралд төдийлэн нийцэхгүй байгаа нь тодорхой байдаг.

Хөдөлмөрийн гэрээнээс гадна хөлсөөр ажиллах гэрээ, бусад нэрлэгдээгүй гэрээ, холимог гэрээний үүргийг гүйцэтгэх явцад бусдад хохирол учруулах боломжтой.

Иймээс Иргэний хуулийн 498-р зүйлийн 498.1 дэх хэсгийг уг зохицуулалтын зорилгод нийцүүлж дараах байдлаар өөрчлөн найруулах боломжтой.

§498.1. Ажиллагсад гэрээгээр хүлээсэн үүргээ гүйцэтгэх явцад гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүйгээрээ бусдад учруулсан гэм хорын хариуцлагыг ажил олгогч хүлээнэ.

2.2. Иргэний хуулийн 498-р зүйлийн 498.2 дахь хэсэгт “Хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн албан хаагч албан үүргээ зөрчсөн гэм буруутай үйлдэл/эс үйлдэхүй/-ийн улмаас бусдад гэм хор учруулсан бол уг гэм хорыг түүний ажиллаж байгаа хуулийн этгээд буюу төр хариуцан арилгана” гэж заажээ.

Төрийн албан хаагчийн үйл ажиллагааны улмаас учирсан хохирлыг төрд хариуцуулах гол зорилго нь иргэний эрхийг хамгаалах явдал бөгөөд төрийн чиг үүрэгтэй буюу төрийн үйл ажиллагааны эрсдлийн онолын хүрээнд тайлбарладаг.

Энэ заалтад гэм хорыг хариуцах этгээдийг “хуулийн этгээд буюу төр” гэж заасан нь төрийн албан хаагчийн учруулсан гэм хорыг түүний ажиллаж байгаа “байгууллага”, эсхүл “төр”-ийн аль нь хариуцах талаар ойлгомжгүй байдлыг бий болгож байна. Ажил олгогч гэм буруугүйгээр хариуцлага хүлээх онолын хүрээнд хуулийн этгээд хариуцах нь зүй ёсны бөгөөд харин тухайн хуулийн этгээд татан буугдсан, дампуурсан гэх мэт тохиолдолд төр хариуцахаар байж болох юм.

Иймээс Иргэний хуулийн 498-р зүйлийн 498.2 дахь хэсгийг уг зохицуулалтын зорилгод нийцүүлж дараах байдлаар өөрчлөн найруулах боломжтой.

§498.2. Хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн албан хаагч албан үүргээ зөрчсөн гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүйн улмаас бусдад гэм хор учруулсан бол уг гэм хорыг түүний ажиллаж байгаа хуулийн этгээд, хуулийн этгээд байхгүй бол төр хариуцан арилгана.

2.3. Иргэний хуулийн 498-р зүйлийн 498.4 дэх хэсэгт “Хууль бусаар яллагдагчаар татагдсан, ял шийтгүүлсэн, баривчлагдсан, саатуулагдсан буюу гадагш явахгүй гэсэн баталгаа өгсөн, захиргааны журмаар баривчлагдсан этгээдийн зөрчигдсөн эрхийг сэргээсэн тохиолдолд түүнд учирсан хохирлыг мөрдөгч, прокурор болон шүүгчийн буруутай эсэхээс үл хамааран төр хариуцан арилгана” гэж заажээ.

Энэхүү заалттай адил заалт Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 45-р бүлэгт тусгагдсан байна.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 45.2-р зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Хүнийг хууль бусаар ял шийтгэсэн, баривчилсан, цагдан хорьсон, тодорхой үйл ажиллагаа явуулах, албан үүргээ биелүүлэхийг түр түдгэлзүүлсэн, эмнэлгийн байгууллагад байлгасан,

албадан эмчлэх арга хэмжээ хэрэглэсэн, эрүүдэн шүүсний улмаас учирсан хохирлыг мөрдөгч, прокурор, шүүгчийн гэм бурууг үл харгалзан төр хариуцан арилгана” гэжээ.

Мөн Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 45.2-р зүйлийн 2 дахь хэсэгт хохирол нөхөн төлүүлэх эрх дараах тохиолдолд үүснэ гэж заажээ. Үүнд:

- хууль бусаар баривчлагдсан, цагдан хоригдсон, тодорхой үйл ажиллагаа явуулах, албан үүргээ биелүүлэхийг түр түдгэлзүүлсэн нь тогтоогдсон;
- тухайн хүнийг цагаатгасан шүүхийн шийдвэр гарсан;
- тухайн хэрэг нь гэмт хэргийн шинжгүй, эсхүл тухайн хүн гэмт хэрэг үйлдсэн нь нотлогдоогүйгээс хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон;
- эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн хууль бус шийдвэрийг хүчингүй болгосон;
- яллагдагчийг эрүүдэн шүүсэн болох нь нотлогдсон.

Иргэний хуулийн 498-р зүйлийн 498.4 дэх хэсгийг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 45.2-р зүйлийн 1 дэх хэсэг болон 2 дахь хэсэгтэй харьцуулахад хохирол шаардах эрх үүсэх үндэслэл дутуу, салбар эрх зүйд өөр өөр томъёолсноос шалтгаалан хууль хэрэглээнд хүндрэл учирч, өөр өөр шийдвэр гарах сөрөг үр дагавар бий болсон.

Дээрх заалтуудыг харьцуулан Иргэний хуулийн 498-р зүйлийн 498.4 дэх хэсгийг дараах байдлаар өөрчлөн найруулах боломжтой гэж үзэв.

§498.4. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны оролцогч зөрчигдсөн эрхийг сэргээсэн дараах тохиолдолд түүнд учирсан хохирлыг мөрдөгч, прокурор болон шүүгчийн буруутай эсэхээс үл хамааран төр хариуцан арилгана.

- 498.4.1. хууль бусаар баривчлагдсан, цагдан хоригдсон, тодорхой үйл ажиллагаа явуулах, албан үүргээ биелүүлэхийг түр түдгэлзүүлсэн нь тогтоогдсон;
- 498.4.2. тухайн хүнийг цагаатгасан шүүхийн шийдвэр гарсан;
- 498.4.3. тухайн хэрэг нь гэмт хэргийн шинжгүй, эсхүл тухайн хүн гэмт хэрэг үйлдсэн нь нотлогдоогүйгээс хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон;
- 498.4.4. эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн хууль бус шийдвэрийг хүчингүй болгосон;
- 498.4.5. эрүүдэн шүүсэн болох нь нотлогдсон.

3. ИРГЭНИЙ ХУУЛИЙН 499 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛ

Гадаад улсын хууль тогтоомжийг судалбал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтаас үүссэн гэм хорыг арилгах үүргийн талаар тусгайлан зохицуулах, эсхүл орчин тойрондоо аюултай үйл ажиллагаа, объект гэсэн хүрээнд тус тус зохицуулжээ. Манай улсын хувьд 2002 оны Иргэний хуулиар тусгайлан зааж, гэм буруугүйгээр хариуцлага хүлээх гэм хорын шинэ төрлийг бий болгосон.

Тээврийн хэрэгслийг ашиглах явцад бусдад учруулсан гэм хорыг тухайн тээврийн хэрэгслийн эзэмшигч нөхөн төлнө. Учир нь тээврийг хэрэгсэл илүү эрсдэл өндөртэй гэж үздэг бөгөөд эрсдэлтэй зүйлийн эзэмшигч нь тухайн зүйлийн эрсдэлийг гэм буруутай эсэхээс үл хамааран хариуцах нь шударга ёсны зарчимд нийцнэ гэж үздэг.

Энэ талаар Иргэний хуулийн 499-р зүйлийн 499.1 дэх хэсэгт “Зорчигч болон ачаа тээвэрлэх зориулалт бүхий тээврийн хэрэгслийг ашиглах явцад бусдын амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учирсан буюу эд юмс нь эвдэрч, устаж, гэмтсэн бол тухайн тээврийн хэрэгслийг эзэмшигч учирсан гэм хорыг нөхөн төлөх үүрэгтэй” гэж заажээ.

Ер нь гэм хорын зохицуулалтад хариуцлага хүлээх этгээдийг “өмчлөгч буюу эзэмшигч” гэж нийтлэг тодорхойлсон байгаа бөгөөд хуулийн зорилго нь эрсдлийг хуваарилах үзэл баримтлалаас урган гарсан, энэ хүрээнд шүүх хуулийг тайлбарлан, аль

аль нь хамтран эсхүл нэхэмжлэгч илүү төлбөрийн чадвартай гэж үзэн аль нэгийг нь хариуцагчаар тодорхойлсон бол түүнд холбогдуулан гэм хорыг арилгах чиг хандлага практикт нэгэнт тогтсон, энэ нь хуулийн үзэл баримтлалд нийцсэн байдаг.

Харин шүүхийн практикт тээврийн хэрэгсэлийн өмчлөгч өөрт учирсан хохирлоо жолоочоос нэхэмжилсэн, шүүх Иргэний хуулийн 497.1-д заасны дагуу нэхэмжлэлийг хангаж шийдвэрлэсэн тохиолдол нилээд гарчээ.

Онолын хувьд гэм хорын эрх зүйд өмчлөгч эрсдлээ хүлээгээд дуусгавар болох бөгөөд гинжин урвал мэт бусдаас шаардах эрх үүсэх нь хязгаарлагдмал байдаг. Шүүх практикаараа энэ төрлийн шаардах эрх байна гэж тогтоосноос үзвэл энэ нь регресс буюу буцаан шаардах эрх гэж үзсэн байна. Иймд Иргэний хуулийн 499-р зүйлд өмчлөгчийн шаардах эрхийг /регресс / шинээр хуульчлах шаардлагатай байж болох юм.

4. ИРГЭНИЙ ХУУЛИЙН 500 ДУГААР ЗҮЙЛ

Иргэний хуулийн 500-р зүйлийн 500.1 дэх хэсэгт “Зохих ёсоор арчилж хамгаалаагүй, гэмтэл согогтой байснаас бусад тохиолдолд байшин барилга бүтэн буюу хэсэгчлэн нурсны улмаас учирсан гэм хорыг тухайн барилгыг өмчлөгч буюу эзэмшигч хариуцна” гэж заажээ.

Барилга байгууламж гэсэн нэр томъёог Барилгын тухай хуулийн 4.1-д тайлбарласан байдаг ба шүүх өргөжүүлэн тайлбарлах боломж байдаг.

Энэ заалтын агуулгыг өөрчлөн найруулах шаардлагатай. Зохих ёсоор арчилж хамгаалаагүй, гэмтэл согогтой байсан бол тухайн барилгыг өмчлөгч буюу эзэмшигч хариуцлага хүлээхгүй гэж эсрэг агуулгаар томъёолсон нь буруу болсон байдаг. Энэ нь байшин барилга бүтэн буюу хэсэгчлэн нурах гол шалтгаан болох “зохих ёсоор арчилж хамгаалаагүй байх”, “гэмтэл согогтой байх” тохиолдлыг өмчлөгчид хариуцлага хүлээлгэх үндэслэлд хамааруулахгүй байх үр дагаврыг бий болгож байна. Өөрөөр хэлбэл, уг заалтын өмчлөгчид гэм буруугүйгээр хариуцлага хүлээлгэх гэсэн зорилго биелэгдэхгүйд хүрэхээр байна.

Зохих ёсоор арчилж хамгаалаагүй, гэмтэл согогтой байсан нь хариуцлага хүлээлгэх гол үндэслэл учир хариуцлагаас чөлөөлөх агуулга байх боломжгүй бөгөөд хуульд анхнаасаа найруулгын алдаа гаргасан нь харагддаг.

Иймээс Иргэний хуулийн 500-р зүйлийн 500.1 дэх хэсгийг дараах байдлаар өөрчлөн найруулах боломжтой.

§500.1.Зохих ёсоор арчилж хамгаалаагүй, гэмтэл согогтой байснаас байшин барилга бүтэн буюу хэсэгчлэн нурсны улмаас бусдад учирсан гэм хорыг тухайн барилгыг өмчлөгч буюу эзэмшигч хариуцна.

5. ИРГЭНИЙ ХУУЛИЙН 501 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛ

Амьтны учруулсан гэм хорыг гэм буруутай эсэхээс үл хамааран эзэмшигч хариуцахаар Иргэний хуулийн 501-р зүйлийн 501.1 дэх хэсэгт заасан.

Харин Иргэний хуулийн 501-р зүйлийн 501.2 дахь хэсэгт “Гэрийн тэжээвэр амьтан, эсхүл мэргэжлийн үйл ажиллагааны зүйл болдог бусад амьтны үйлдлээс бусдад гэм хор учирсан нь тухайн амьтныг өмчлөгч буюу эзэмшигчийн санаатай буюу илт болгоомжгүй үйлдэлтэй холбоогүй бол тэрээр гэм хорыг хариуцахгүй” гэж гэрийн тэжээвэр амьтан, эсхүл мэргэжлийн үйл ажиллагааны зүйл болдог бусад амьтны хувьд зөвхөн санаатай буюу илт болгоомжгүй үйлдэлдээ бусдад учирсан гэм хорыг арилгах талаар эзэмшигчийн хариуцлагыг хөнгөрүүлсэн байдаг.

Энд гэрийн тэжээвэр амьтанд хамаарахгүй тохиолдлыг тодорхой болгох шаардлагатай буюу уг заалтад нэр томьёоны тайлбарыг хийж болно. Тухайлбал, хүнд аюулгүй, хүнтэй илүү ойр байж тодорхой нэг үйл ажиллагаанд гаршиж, үйлдэл хийдэг хэв маяг бүхий амьтан хамаарахгүй. Ж: хоточ нохой.

Түүнчлэн, малаас гэм хор учрах тохиолдол амьдрал дээр нилээд гарсан, цаашид нь хуулиар зохицуулах шаардлагатай эсэхийг анхаарах болсон байна. Тухайлбал, адуунд хазуулсан, буханд мөргүүлсэн, ороо нь орсон бууранд хазуулсан, галзуурсан маланд хазуулсан гэх мэт

Уламжлалт аж ахуйн хэлбэр болох мал аж ахуйн хэв маяг өөрчлөгдөөгүй хэдий ч малчны хариуцвал зохих үүрэг хариуцлагыг тодорхой болгож, энэ үүргээ биелүүлээгүй бол хариуцлага хүлээлгэх хэм хэмжээг бий болгох шаардлагатай. Өөрөөр хэлбэл зохих арга хэмжээг авсан байхад бусдад гэм хор учирсан бол малчин хариуцлага хүлээхгүй байх ёстой.

6. ИРГЭНИЙ ХУУЛИЙН 502 ДУГААР ЗҮЙЛ

Барилга байгууламжтай холбоотой орчин тойрондоо аюултай үйл ажиллагаа болон орчин тойрондоо аюултай бусад зүйлээс учирсан гэм хорыг арилгах талаар Иргэний хуулийн 502-р зүйлийн 502.1 дэх хэсэгт, харин орчин тойрондоо аюултай зүйлийн өмчлөгч буюу эзэмшигчийн хүлээх хариуцлагыг Иргэний хуулийн 502-р зүйлийн 502.2 дахь хэсэгт тус тус зохицуулсан.

Хуулийн эдгээр заалтад “орчин тойрондоо аюул учруулж болох үйл ажиллагааг явцууруулж, барилга байгууламжийн хийц зохион байгуулалтыг дур мэдэн өөрчлөх, эсхүл түүнд байрлуулсан, дамжуулан оруулсан эрчим хүч, галын болон тэсрэх аюултай, хортой бодис” гэж заасан нь уг харилцааг бүрэн зохицуулж чадаагүй гэж дүгнэх үндэслэлтэй. Ж: газ хүргэх, суурилуулах, цахилгааны төрөл бүрийн үйлчилгээ гэх мэт.

Энэ зохицуулалтын хувьд орчин тойрондоо аюултай гэж үзэх шалгуурыг тодорхой болгох шаардлагатай. Иймд дараах байдлаар томьёолох саналтай.

Иргэний хуулийн 502-р зүйлийн 502.2 “Орчин тойрондоо аюултай үйл ажиллагаа эрхэлдэг болон онцгой аюул учруулж болох барилга байгууламж, эд хөрөнгийг өмчлөгч буюу эзэмшигч нь гэм буруутай байсан эсэхээс үл хамааран энэ хуулийн 502.1-д заасан гэм хорыг хариуцна”.

“Тайлбар: “орчин тойрондоо аюултай” гэдгийг хуулиар тогтоосон , эсхүл бусдын эрх ашигт шууд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй онцгой шинж чанар бүхий аюул” гэж ойлгоно.

7. ИРГЭНИЙ ХУУЛИЙН 511 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛИЙН 511.4, 511.5

ИХ-ийн 511 дүгээр зүйлд 511.4, 511.5 заалтууд нэмэгдсэнээр “эдийн бус гэм хорыг арилгах” тухайн заалтын гарчигийг агуулгын хувьд зөвтгөсөн. Өөрөөр хэлбэл зөвхөн нэр төр, алдар хүнд ажил хэргийн нэр хүндээ гутаалгасан этгээд эдийн бус хохирлыг шаардах эрхтэй байсан бол гэмт хэргийн хохирогч, эсхүл гэр бүлийн гишүүд эдийн бус хохирлыг шаардах эрхтэй болсноор “эдийн бус гэм хорыг арилгах” зохицуулалт агуулгаараа өргөжсөн.

Гагцхүү хуулийн 511.4, 511.5 -д нөхөн төлбөр эсвэл гэм хорын аль нь болохыг хууль тогтоогч тодорхой, ойлгомжтой заагаагүйгээс шүүхийн практикт тайлбарлаж чадаагүй, нэгдмэл ойлголт бий болоогүй байгаа. Сэтгэл санааны буюу эдийн бус гэм хорыг арилгах хэм хэмжээг эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд илүү хэрэглэдэг шүүх шинжилгээний эрх зүйн хэм хэмжээнээс эхэлснээс Иргэний хууль дахь гэм хорын эрх зүйн

бүтэц алдагдаж, хүний сэтгэл санаа, бие махбодын эрүүл мэндэд учрах гэм хорыг үнэлэх ялгаатай байдлыг анхаараагүйгээс хохирлыг бодитой хэмжих, үнэлэх боломжгүй байдал үүссэн, зарим хөнгөн гэмт хэргүүд дээр хэргийн оролцогчид хохирлын төлбөрийг ял шийтгэлээс илүү чухалчлах болж, улмаар ялын бодлого, бусад хуулийн үзэл баримтлал, зорилго алдагдахад хүрчээ.

8.ГЭМ ХОРЫН ЗОХИЦУУЛАЛТАД ШИНЭЭР БИЙ БОЛГОХ ХЭМ ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЛААР

Дараах харилцаанаас үүсч буй гэм хорыг арилгах хүрээнд урьдчилсан нөхцөл, шаардах эрхийг хуульчлан, гэм хорыг арилгах онцлог шинж, гэм хорыг хариуцах этгээд, эрсдлийг хуваарилах зарчмыг анхаарах хэрэгцээ, шаардлага нэгэнт бий болсныг дурьдах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

8.1.Нийтлэг ашиг сонирхол, тэр дундаа хүний эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг хангах чухал харилцаа болох байгаль орчинд учруулсан гэм хорыг арилгах нэхэмжлэлийн тоо шүүхийн практикт ихсэх хандлагатай байна.

Хууль тогтоогч байгаль орчинд учруулсан хохирлыг тогтоохдоо экологи-эдийн засгийн үнэлгээг зохих хэмжээгээр нэмэгдүүлэн тооцож тогтоохоор хуульчилсан боловч байгаль орчинд учруулсан гэм хор нь нийтийн эрх ашгийг хөндөж байдаг, гэм хор учрах хүрээ нь өргөн, төрийн байгууллага, иргэд, төрийн бус байгууллагын өвөрмөц оролцоог агуулж байдаг, байгаль орчинд учруулах хор аюул нь урт хугацаанд үргэлжилдэг, эсхүл урт хугацааны дараа хор уршиг нь илрэн гардаг, хүний эрүүл мэнд, амьдралын хэв маягт шууд нөлөөлдөг учир гэм хор учруулах үйлдэл, эс үйлдэл /үүний улмаас байгаль орчинд хохирол учруулахаас урьдчилан сэргийлэх, нэгэнт учирсан хохирлыг арилгуулах, хариуцлага тооцуулах/ гэм хорын хэмжээг тодорхойлох аргачлал, арилгах арга хэлбэрийг тусгайлан хуульчлах шаардлага тулгарч байна.

8.2. Түүнчлэн, эрүүл мэндийн үйлчилгээг зохих ёсоор үзүүлээгүй, зөвшөөрөлгүй эм худалдаалах, хэрэглэхтэй холбоотой гэм хорыг арилгах нэхэмжлэлийн тоо ихсэх хандлагатай болжээ. Одоогоор шүүх нийтлэг зарчмын хүрээнд, байгаа эрх зүйн орчны хүрээнд шийдвэрлэж байгаа боловч эрүүл мэндийн салбарын холбогдох тусгайлсан зохицуулалтуудтай уялдуулан, гэм хорын төрөл, хохирлыг тогтоох аргачлал, гэм хор хариуцах үндэслэл тодорхой байх шаардлага практикаас урган гарч байна.

Иймд эх сурвалж болох шүүхийн шийдвэрийг судалж шинээр хэм хэмжээ бий болгох эсхүл хуулийг боловсронгуй болгох боломжтой гэж үзэж байна.

8.3. Морины уралдаантай холбоотой хүүхдийн эрх ашгийг хамгаалах үүднээс морь унах үед хүүхдийн эрүүл мэндэд учрах гэм хорыг хэнд үүрүүлэх, ямар хариуцлага хүлээхийг хуульчлах нь тулгамдаж байгаа харилцаа болохыг уламжлах нь зүй ёсных гэж үзэв. Тухайн харилцааны онцлог, харилцаанд оролцогчид, гэм хор учрах нөхцөл байдлыг судалж үзэхэд уяач, малын өмчлөгч шууд хамаарал бүхий этгээдүүд байдаг. Иймд энэ төрлийн гэм хорыг судалж, хэм хэмжээ бий болгох шаардлагатай гэж үзсэн болно.

ҮНДЭСЛЭЛГҮЙГЭЭР ХӨРӨНГӨЖИХ

ИХ-ийн 492 дугаар зүйлд заасан үүрэг нь гэрээний болон гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн дараа орох гурав дахь гол үүргийн төрөл болдог. Үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжсөн нэхэмжлэл нь өмчийн эрх зүйн, гэрээний болон гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн хүрээнд шаардлага гаргах боломжгүй тохиолдолд хэрэглэгдэх боломжтой байдгаараа бие даасан шинж, онцлогийг агуулдаг. Ж: өөрийн өмчлөлийн зүйлийг бусдаас шаардахын тулд хууль ёсны өмчлөгч гэдгээ нотлох шаардлагатай ба хууль ёсны өмчлөгч гэдгээ нотлох боломжгүй үед шаардлага гаргах боломжгүй болно. Мөн өмчийн нэхэмжлэлийн хүрээнд мөнгө зэрэг

төрлийн шинжээр тодорхойлогдох эд хөрөнгийг шаардах боломжгүй байдаг. Энэ тохиолдолд ИХ-ийн 492-д заасан зохицуулалт нь тохиромжтой арга хэрэгсэл болдог байна.

Мөн хөрөнгөжсөн этгээдийн гэм буруутай эсэхийг нотлох шаардлагагүй, түүнчлэн нэхэмжлэгчид учирсан хохирлоос гадна, хариуцагчид бий болсон үр шимийг тооцох боломжтой байдгаараа гэм хор учруулснаас үүсэх үүргээс ялгаатай. Онолын энэ суурь зарчим манай хуульд тусгалаа олсон учир эрх зүйн зохицуулалт нь харилцааны мөн чанар, шаардлагад ерөнхийдөө нийцсэн байгаа.

Бусдын зарцуулсан буюу алдсан эд хөрөнгөд тулгуурлан өөр этгээд шударга бусаар санхүүгийн үр ашиг олж авахтай холбоотой харилцааг Иргэний хуулиар:

- Бусдын хөрөнгийг үндэслэлгүйгээр олж авсан буюу эзэмшсэнээс үүсэх үүрэг
- Бусдын эд хөрөнгийг хууль бусаар захиран зарцуулснаас үүсэх үүрэг
- Бусдын зардлаар болон өөрийн хөрөнгийг хэмнэх аргаар хөрөнгөжих хэмээн төрөлжүүлж, үүргийн эрх зүйн тусгай төрөл болгон зохицуулжээ.

Иргэний эрх зүйн эл зохицуулалтын хамгийн суурь ухагдахуун нь эрх зүйн тэгш байдлын болон шударга ёсны зарчмууд бөгөөд Англи хэлнээ “Unjust enrichment” буюу “шударга бусаар хөрөнгөжих” хэмээсэн нэрийн дор хөгжиж иржээ. Харин иргэнлэг эрх зүйн тогтолцоотой Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс болон манай Монгол улсад “шударга бус” гэхээсээ илүүтэй “absense of basis” буюу **“хууль зүйн үндэслэлгүй” байхыг зүйлчлэлийн гол шалгуур болгон зохицуулсан байна.**

Тухайн бүлгийн зохицуулалт нь иргэнлэг эрх зүйн тогтолцооны онол, зарчимд нийцсэн, эрх зүйн тодорхой байдлын зарчмыг хангаж байна.

Нийтлэг эрх зүйн зохицуулалт, тухайлбал АНУ-ын буцаалтын эрх зүйгээс (restitution law) ялгаатай нь Монгол Улсын иргэний хуульд буцаан шаардах боломжтой шаардах эрхийг нэрлэж зохицуулсан нь зарим тохиолдолд бусдад эд хөрөнгө шилжүүлсэн үндэслэл нь хүчингүй болсон, анхнаасаа үндэслэлгүй байсан зэрэг тохиолдолд шаардах эрхийг хуулиар баталгаажуулаагүй байх эрсдэлүүд үүсдэг. Иймээс энэ дэд бүлэгт үндэслэлгүйгээр, бусад аргаар хөрөнгөжсөн тохиолдолд шаардах эрхийг хөрөнгөө алдсан этгээдэд нээлттэй байдлаар хуульчлах шаардлагатай. Ингэхдээ 496¹ заалтаар нэмж оруулах боломжтой.

Ж: үндэслэлгүйгээр төлсөн татвар, улсын тэмдэгтийн хураамжийг буцаан шаардах гэх мэт.

Сонгосон зүйл, заалт, хэсгийн шинжилгээ

492.1: тухайн заалтыг хуульчилсан дараалал, систем нь оновчтой эсэхийг шинжилсэн.

Иргэний хуульд “үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих” гэдгийг тодорхойлохдоо:

1. анхнаасаа огт гэрээгүй буюу үүрэг үүсээгүй, эсхүл гэрээ байсан боловч хүчин төгөлдөр бус болсон, / ИХ 492.1, 492.2 /

2. бусад хэлбэрээр үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих / ИХ 492.3, 492.5/ гэсэн 2 агуулгаар ангилж, хуульчилсан байна.

Уг дэд бүлгийг хэрэглэж буй шүүхийн практик, сургалтын агуулгыг шинжлэхэд дэд бүлгийн эхний заалтаар¹ хязгаарлагдаж байна. Хуулийн 492 дугаар зүйлийн 492.1, 492.2, 492.3, 492.5 дахь заалтуудын дарааллыг өөрчлөх, илүү цэгцтэй болгох нь оновчтой, хууль хэрэглэхэд ойлгомжтой байх нөхцөлийг бүрдүүлж болох юм.

¹ 492.1.Бусдын өмнө хүлээсэн үүргээ гүйцэтгэхээр хэн нэгэн этгээдэд хөрөнгө шилжүүлсэн этгээд уг зүйлийг олж авсан этгээдээс дээрх хөрөнгөө дараахь тохиолдолд буцаан шаардах эрхтэй:
492.1.1.хөрөнгө олж авсан этгээд болон үүрэг гүйцэтгэгч этгээдийн хооронд үүрэг үүсээгүй, эсхүл үүрэг нь хожим дуусгавар болсон буюу хүчин төгөлдөр бус болсон;
492.1.2.үүрэг гүйцэтгүүлэгч шаардлага гаргаж болохооргүй үлэмж маргаантай.

Учир нь шүүхийн практик, хууль хэрэглээнд дүн шинжилгээ хийхэд үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих үндэслэлийг зөвхөн 492.1.1, 492.1.2-т заасан хоёр үндэслэлийн хүрээнд ойлгож, хэрэглэж буй байдал ажиглагдсан. Хуульд үүнээс гадна 492.3, 492.5-д заасан шаардах эрхийн үндэслэлийг заасан ба үндэслэлгүй хөрөнгөжих эдгээр үндэслэлийг нэг дор зааж өгөөгүйгээс анзаарахгүй орхих, хуулийг хэрэглэхгүй байх, эсхүл хэрэглэх ёсгүй хуулийг /Ж: 492.5-д заасан үндэслэл зохигчийн тайлбарт түгээмэл байдаг ба эд хөрөнгөө буцаан шаардах тохиолдолд 492.5-д заасан үндэслэл байхад 492.1.1-д заасан "...үүрэг үүсээгүй.." гэх үндэслэлийг ерөнхий агуулгаар нь хэрэглэсэн / хэрэглэсэн сөрөг үр дагавар үүссэн байна.

492.1.2: "үүрэг гүйцэтгүүлэгч шаардлага гаргаж болохооргүй үлэмж маргаантай" гэсэн заалтын агуулгыг илүү тодруулах шаардлагатай эсэх

Хуулийн энэ хэм хэмжээг тухайлбал үүргийн буюу өмчийн хүрээнд шилжүүлсэн эд хөрөнгийг буцаан шаардах эрхтэй эсхүл эрхгүй нь тогтоогдохгүй, маргааны үр дүнд эд хөрөнгөө буцаан шаардаж буй нь шударга ёсонд нийцэж буй тохиолдолд хэрэглэгдэнэ гэж ойлгож байна. Энэ тохиолдолд шаардлага гаргаж болохооргүй үлэмж маргаантай гэсэн агуулгыг хуульд илүү тодорхой, ойлгомжтой тодорхойлох шаардлага үүсч байна. Бусад улс орны төстэй зохицуулалтыг харьцуулж үзэхэд ийм үндэслэлийг хуульчлаагүй байв. Харин хөрөнгийн шилжүүлэг нь зан суртахуун, ёс заншилыг зөрчсөн тохиолдолд буцаан шаардах эрхийг бий болгодог зохицуулалтууд / Ж: ХБНГУ-ын ИХ-ийн 814, 819/-д байх ба энэ агуулгаар 492.1.2 дахь заалт анх ямар зорилго, агуулгаар хуульчлагдсан болохыг тодруулж, хуулийн энэ заалтыг тодорхой, ойлгомжтой болгох шаардлагатай гэж үзэв.

493.6: Бусдын эд хөрөнгийг үндэслэлгүйгээр, шударга бусаар олж авсан... гэж заасан нь эрх зүйн 2 тогтолцоог хольсон, ойлгомжгүй нөхцөл байдлыг бий болгосон.

ИХ-ийн 492.1-д үндэслэлгүй хөрөнгөжсөн гэдгийг хууль буюу гэрээнд заасан үндэслэлгүйгээр эд хөрөнгийг олж авсан буюу эзэмшсэн гэсэн иргэнлэг эрх зүйн тогтолцоонд авч үздэг агуулгаар ерөнхий зарчмыг тодорхойлсон боловч 493.6-д шударга бусаар олж авсан гэж нэмж тодорхойлсон. Энэ тохиолдолд "шударга бусаар" гэдгийг хэрхэн ойлгох асуудал үүсэх бөгөөд нийтлэг эрх зүйн ойлголт давхар орсон, эсхүл үндэслэлгүйгээр гэсэн ойлголтыг хүч нэмэгдүүлж илэрхийлсэн эсэхийн аль нэг байх боломжтой учир эргэлзээтэй энэ нөхцөл байдлыг арилгаж, "шударга бусаар" гэдгийг хасах нь зөв юм.

495.3: "Эрх бүхий этгээдийн эд хөрөнгийг хариу төлбөртэйгөөр захиран зарцуулсан бол түүнээс олсон орлогыг эрх бүхий этгээдэд учирсан хохиролд тооцно" гэсэн заалтын томъёолол нь зохицуулалтын зорилгодоо нийцсэн эсэх (эд хөрөнгийг зах зээлийн үнээс доогуур үнээр худалдсан тохиолдолд хуулийг хэрхэн хэрэглэх)

Эд хөрөнгийг худалдсан хариу төлбөр нь хэрэв илт бага тохиолдолд шүүхээс шаардлагыг хангахдаа зөвхөн худалдсан үнээр буюу бодит үнээс багаар хангах эрсдэлтэй учраас "олсон орлогыг" гэсний оронд "эд хөрөнгийн үнэ" -ийг хохиролд тооцохоор зохицуулах нь оновчтой бөгөөд ийнхүү томъёолох нь хуулийн 493.2-т нийцэж байгаа.

496¹: заалтыг шинээр нэмж "үндэслэлгүйгээр, бусад аргаар хөрөнгөжсөн" бол шаардах эрхийг оновчтой хүрээгээр тодорхойлж хуульчлах эсэх

Нийтлэг эрх зүйн зохицуулалт, тухайлбал АНУ-ын буцаалтын эрх зүйгээс (restitution law) ялгаатай нь Монгол Улсын иргэний хуульд буцаан шаардах боломжтой шаардах эрхийг нэрлэж зохицуулсан нь зарим тохиолдолд бусдад эд хөрөнгө шилжүүлсэн үндэслэл нь хүчингүй болсон, анхнаасаа үндэслэлгүй байсан зэрэг тохиолдолд шаардах эрхийг хуулиар баталгаажуулаагүй байх эрсдэлүүд үүсдэг. Иймээс энэ дэд бүлэгт үндэслэлгүйгээр, бусад аргаар хөрөнгөжсөн тохиолдолд шаардах эрхийг хөрөнгөө алдсан этгээдэд нээлттэй байдлаар хуульчлах шаардлагатай. Ингэхдээ 496¹ заалтаар нэмж оруулах боломжтой.

Ж: үндэслэлгүйгээр төлсөн татвар, улсын тэмдэгтийн хураамжийг буцаан шаардах гэх мэт.

Арилжааны хууль бий болох тохиолдолд хэрхэх

Үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжихтэй холбоотой зохицуулалт нь арилжааны бус иргэний эрх зүйд хамаарах учраас энэ зохицуулалтын хувьд арилжааны хуульд тусгагдах шаардлагагүй.

---oOo---